

BP BRONISŁAW DEMBOWSKI*

WŁOCŁAWEK

KS. ZDZISŁAW PAWLAK O NEOSCHOLASTYCE
WE WŁOCŁAWKU

WSTĘP

W listopadzie 1968 roku, w pięćdziesięciolecie odzyskania przez Polskę niepodległości, zakończyłem pisać moją rozprawę habilitacyjną pod tytułem: *Spór o metafizykę. Główne poglądy na metafizykę w Polsce na przełomie XIX i XX wieku*¹. W pracy tej omawiałem poglądy na metafizykę Stefana Pawlickiego, Mariana Morawskiego, Mściśława Wartenberga i Adama Mahrburga.

Ksiądz Stefan Pawlicki (1839–1916), zmartwychwstaniec i ks. Marian Morawski (1845–1901), jezuita, byli, choć w różny sposób, zwolennikami metafizyki tradycyjnej wywodzącej się z myśli św. Tomasza z Akwinu, a więc neoscholastyki. Ich poglądy znalazły potwierdzenie w encyklice Leona XIII *Aeterni Patris* ogłoszonej 4 sierpnia 1879 roku. Drugim typem poglądu na metafizykę było stanowisko Mściśława Warten-

* Bp Bronisław Dembowski – prof. dr hab., filozof, prof. ATK i dziekan Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. W latach 1992–2003 biskup włocławski, obecnie biskup senior.

¹ B. Dembowski, *Spór o metafizykę. Główne poglądy na metafizykę w Polsce na przełomie XIX i XX wieku*, ATK, Warszawa 1969.

berga (1868–1938), który propagował metafizykę hipotetyczno-indukcyjną, usiłując traktować metafizykę jako rodzaj nauki empirycznej. Wreszcie trzecim typem poglądów na metafizykę była jej negacja jako nauki. Tu omawiałem poglądy Adama Mahrburga (1855–1913) zarówno ze względu na to, że Mahrburg stanowisko swoje wyrażał w sposób radykalny i jasno określony, a także dlatego, że polemizował on z przedstawicielami dwóch pierwszych typów poglądów na metafizykę, a więc z Pawlickim, Morawskim i Wartenbergiem.

W drugim wydaniu *Sporu o metafizykę* wraz z tą rozprawą wydałem następujące artykuły z historii filozofii polskiej: *Józef Łęski i jego poglądy estetyczne*, *Klasyfikacja nauk Józefa Łęskiego*, *Filozofia katolicka w Polsce w latach 1863–1914*, *Rola filozofii polskiej w kształtowaniu się świadomości narodowej* i *Encyklika Aeterni Patris w Polsce*². W tych pracach wyrażałem moje zainteresowanie filozofią chrześcijańską uprawianą w Polsce, zwłaszcza rodzącą się neoscholastyką. Dlatego chętnie zgodziłem się na prośbę, z jaką zwrócił się do mnie dnia 27 lutego 2001 roku Dziekan Wydziału Filozofii KUL, prof. dr hab. Stanisław Kiczuk, abym przygotował recenzję dorobku naukowego ks. dra Zdzisława Pawłaka i jego rozprawy habilitacyjnej na temat: *Neoscholastyka i formy jej kontynuacji. Studium analityczno-krytyczne twórczości filozofów wrocławskich XX wieku*³. Był to już dziewiąty rok mojej posługi biskupiej jako ordynariusza diecezji wrocławskiej. Oczywiście znałem ks. dra Zdzisława Pawłaka, kapłana diecezji wrocławskiej i profesora Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku. Jego rozprawa interesowała mnie również dlatego, że dwóch z czterech omawianych przez niego myślicieli znałem osobiście. Mianowicie ks. Stanisława Mazierskiego spotykałem, gdy od 1947 roku przychodził na wykłady i seminarium prof. Władysława Tatarkiewicza w Uniwersytecie Warszawskim, w których ja też uczyłem się od 1946 do 1950 roku przed moim wstąpieniem po magisterium do Warszawskiego Seminarium Duchownego, natomiast ks. Józef Iwanicki był jako rektor ATK i dziekan wydziału Filozofii ATK moim przełożonym od 1962 do 1982 roku. Toteż chętnie zacząłem pracować nad recenzją, którą przesłałem do KUL-u już 26 kwietnia 2001 roku. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 3 lipca 2001 roku. Moje poznanie dorobku naukowego

² Tenże, *Spór o metafizykę i inne studia z historii filozofii polskiej*, Wydawnictwo Diecezjalne, Wrocław 1997.

³ Z. Pawlak, *Neoscholastyka i formy jej kontynuacji. Studium analityczno-krytyczne twórczości filozofów wrocławskich XX wieku*, Wydawnictwo Diecezjalne, Wrocław 2001.

i rozprawy habilitacyjnej ks. Pawlaka przyczyniły się także do tego, że z przekonaniem podpisałem jego nominację na Rektora Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, którym był od 1 lipca 2001 roku do 1 lipca 2004 roku. Sądzę, że w publikacji dedykowanej ks. doktorowi hab. Zdzisławowi Pawlakowi jest właściwe miejsce dla tekstu mojej recenzji.

TEKST RECENZJI

1. Dorobek naukowy ks. dra Zdzisława Pawlaka wraz z pracą habilitacyjną i pozycjami przekazanymi do druku obejmuje 2 pozycje książkowe, 22 artykuły naukowe, 11 artykułów popularnych, 32 recenzje, 3 sprawozdania i 2 wywiady. O jego dojrzałości naukowej świadczy między innymi to, że po każdej poważniejszej pracy nadal zajmował się poruszonymi tematami i dokonywał pogłębionych analiz. Tak więc po magisterium na podstawie pracy: *Problem apofatycznego poznania Absolutu w „Sumie teologicznej” Tomasza z Akwinu* (1971) opracował szereg artykułów dotyczących metafizyki i filozofii Boga; podobnie po doktoracie na podstawie rozprawy: *Filozoficzne implikacje poglądów Mircea Eliadego na strukturę religii* (1974) powstało kilka poważnych artykułów z dziedziny filozofii religii, oraz książka: *Filozoficzna interpretacja koncepcji religii Mircea Eliadego* (1995), która jest studium bardziej poszerzonym i pogłębionym w porównaniu z pracą doktorską i uwzględnia późniejsze prace Eliadego, wydawane aż do jego śmierci w 1986. Zanim zaś opracował rozprawę habilitacyjną, która jest monografią o czterech „filozofach włocławskich”, opublikował kilka ważnych artykułów omawiających poglądy owych filozofów. Ponadto opublikował artykuły filozoficzne z dziedziny etyki i ekofilozofii, a także omawiające problematykę dotyczącą filozofii współczesnej.

2. Działalność naukowo-dydaktyczna ks. Z. Pawlaka zasługuje na podkreślenie. Od 1974 prowadzi on wykłady z filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym (historia filozofii, metafizyka, filozofia Boga, teoria poznania i etyka), w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym dla księży (1974–1990), oraz dla świeckich w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku (1974–1990), następnie w Studium Teologii (filia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie), gdzie wykłada metafizykę, teorię poznania, historię filozofii, filozofię Boga i etykę. Ponadto wykładał w Seminarium Duchownym Księża Misjonarzy w Bydgoszczy (1983–1998: filozofia Boga, ogólna metodologia nauk), w Seminarium Duchownym

w Toruniu (1994–1998: metafizyka i filozofia Boga), w Kolegium Katechetycznym w Kaliszu (1988–1999: historia filozofii, metafizyka, filozofia Boga i etyka). Od 1995 wykłada ponadto podstawy filozofii, filozofię z logiką i etykę w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku.

Ksiądz Pawlak jest założycielem i opiekunem Koła Filozoficznego we włocławskim Wyższym Seminarium Duchownym, od 1990 jest członkiem redakcji „Ateneum Kapłańskiego”, od 1997 zastępcą redaktora naczelnego, od ponad 20 lat bierze czynny udział w Tygodniach Filozoficznych na KUL. Brał udział w kongresach i sympozjach filozoficznych w kraju i zagranicą. W czasie VI Polskiego Zjazdu Filozoficznego (Toruń, 5–9 IX 1995) wygłosił dwa referaty. Na konferencji naukowej „Polska filozofia wobec encykliki «Fides et ratio»” (Toruń, 19–21 IV 1999) wygłosił referat: *Filozoficzne fundamenty współczesnego liberalizmu w ocenie encykliki „Fides et ratio”*. Ta wielostronna działalność naukowo-dydaktyczna świadczy też o dojrzałości naukowej ks. Pawlaka. Ukoronowaniem tej bogatej działalności jest rozprawa habilitacyjna.

3. W **rozprawie habilitacyjnej** *Neoscholastyka i formy jej kontynuacji. Studium analityczno-krytyczne twórczości filozofów włocławskich XX wieku* ks. Pawlak podjął się przeanalizowania twórczości naukowej czterech pracowników naukowych w dziedzinie filozofii pochodzących ze środowiska włocławskiego, których z różnych racji można uważać za neoscholastyków. Są to: ks. Idzi Radziszewski (1871–1922), ks. Adam Jankowski (1884–1949), ks. Józef Iwanicki (1902–1995) i ks. Stanisław Mazierski (1915–1993). Autor we Wstępie (s. 13–29)⁴ uzasadnił podjęcie tego zadania zwracając uwagę na brak całościowego opracowania ich twórczości oraz na brak „opracowań bardziej szczegółowych poszczególnych postaci od strony analizy ich poglądów filozoficznych” (s. 26). Po krótkim przeglądzie literatury dotyczącej omawianych filozofów Autor stwierdza, iż owa literatura jest znikoma, co wskazuje „na konieczność podjęcia tego opracowania. Jest to więc zamierzenie rzeczowo uzasadnione i sensowne. Tym bardziej, że jest poświęcone analizie porównawczo-krytycznej przede wszystkim twórczości filozoficznej włocławskich neoscholastyków, ujętej możliwie całościowo. Celem tej pracy – pisze dalej Autor – jest nie tylko rekonstrukcja i wierne przedstawienie poglądów tychże myślicieli, ale także ukazanie ich genezy, uwarunkowań oraz ocena krytyczna, płynąca z porównania ze stanowiskami innych ówczesnych

⁴ Odnośniki do rozprawy habilitacyjnej będą oznaczały liczbą stron w nawiasie.

autorów, a nawet z koncepcjami dzisiejszymi” (s. 27). W tym ambitnym przedstawieniu zamierzenia podkreślić pragnę ostatni element: porównanie „z koncepcjami dzisiejszymi”.

Sformułowanie głównej problematyki rozprawy uważam za tak ważne, że także zacytuję je *in extenso*. Ujęte ono zostało w następujących ponumerowanych pytaniach:

„1. Czy twórczość filozofów włocławskich XX wieku można określić mianem neoscholastycznej i dlaczego?

2. Jaka formę neoscholastyki prezentują filozofowie włocławscy?

3. Czy jest to tylko przeniesienie z zachodu i upowszechnienie neoscholastycznego sposobu filozofowania, czy raczej twórcza asymilacja, a może nawet własne oryginalne podejście?

4. Co wnieśli filozofowie włocławscy do polskiej neoscholastyki?

5. Jakie jest znaczenie ich wkładu do historii polskiej kultury filozoficznej?” (s. 27).

W *Zakończeniu* Autor tę problematykę sprowadził do trzech kwestii: „Czy twórczość filozofów włocławskich można określić (i dlaczego) jako neoscholastyczną? Jeśli tak, to jaka jest to forma neoscholastyki? Następnie, jaki był wkład filozofów włocławskich do polskiej kultury filozoficznej tego okresu?” (s. 292).

Autor określił metodę stosowaną w rozprawie jako „analityczną i porównawczą”. Mianowicie zapowiada, że prace omawianych autorów nie tylko podda analizie i krytycznej interpretacji, lecz także ich stanowiska i rozwiązania porówna z propozycjami stawianymi przez innych myślicieli (por. s. 28).

Autor rozprawę po Wstępie (s. 13–29) ujął w trzech częściach:

I. *Prezentacja i kontynuacja neoscholastyki łowiańskiej* – zawiera dwa rozdziały:

1. *Filozofia neoscholastyczna* ks. Idziego Radziszewskiego (s. 31–100) i 2. *Działalność i twórczość naukowo-dydaktyczna* ks. Adama Jankowskiego (s. 101–131).

II. *Synteza neoscholastyki z logiką współczesną* (s. 133–212) – zawiera omówienie poglądów ks. Józefa Iwanickiego.

III. *Neoscholastyczna koncepcja filozofii przyrody i filozofii nauk przyrodniczych* (s. 213–290) – zawiera omówienie poglądów ks. Stanisława Mazierskiego.

Zebrania wyników dokonał w *Zakończeniu* (s. 291–296). Rozprawa posiada streszczenie w języku niemieckim: *Zusammenfassung* (s. 297–300) oraz obszerną *Bibliografię* (s. 301–326).

Podstawową zaletą rozprawy jest dokładne i krytyczne przedstawienie poglądów omawianych Autorów wraz z próbą ukazania dzisiejszego stanu poruszanej przez nich problematyki.

Ad I. *Prezentacja i kontynuacja neoscholastyki łowańskiej.*

W tej części Autor omawia poglądy dwóch wybitnych kontynuatorów neoscholastyki łowańskiej: ks. Idziego Radziszewskiego, założyciela i pierwszego rektora KULu oraz ks. Adama Jankowskiego, długoletniego wykładowcy filozofii we wrocławskim Wyższym Seminarium Duchownym.

Biorąc pod uwagę postawione zadanie porównywania poglądów omawianych autorów z „dzisiejszymi koncepcjami” istotnie ważne jest przedstawienie problemu: „Neoscholastyka a nauki szczegółowe”. Ks. Pawlak czyni to w podrozdziale 1.3.3. (s. 55–67). Dla przedstawicieli neoscholastyki łowańskiej, Merciera i jego uczniów, zachodzi „ściśła łączność, a nawet zależność między filozofią a naukami” (s. 56). Toteż „według ks. Radziszewskiego filozofia tworzy z naukami jedną organiczną całość, jest ich dalszym ciągiem, nadbudową, najwyższym ich szczeblem i wykończeniem” (s. 57). Ks. Pawlak słusznie zauważa, że takie stanowisko prowadzi do wielkich trudności związanych z przedmiotem filozofii, bowiem można by postawić zarzut, „że jest to pozytywizująca koncepcja filozofii i nauki, według której wszelka wiedza pochodzi z doświadczenia, a różnice między poszczególnymi naukami nie są istotne, bo są to tylko różnice stopnia (jak twierdzą pozytywiści). Filozofia tak rozumiana stanowiłaby najwyższy stopień nauki, będąc według określeń pozytywistów «uogólnieniem nauk szczegółowych»” (s. 61). Rzeczywiście taki zarzut stawiano neoscholastyce już w czasach Radziszewskiego. Ten bronił się przed nim. Ks. Pawlak tak referuje jego stanowisko: „Dla ks. Radziszewskiego jednak filozofia, opierająca się na poznaniu naukowym, dokonująca w jakimś sensie syntezy wyników nauk szczegółowych [...] to nie filozofia w koncepcji pozytywizmu, ale filozofia dająca «głębsze rozumienie rzeczywistości», formułująca całościowy obraz rzeczywistości, co prawda w oparciu o nauki szczegółowe. Nie jest to jednak prosta tylko synteza wyników tych nauk, czy ich interpretacja. Nauki szczegółowe dostarczają jedynie wycinkowej, fragmentarycznej wiedzy o rzeczywistości. I nawet jeśli je zsumujemy, to nie otrzymamy całościowej wizji rzeczywistości, a zwłaszcza nie otrzymamy odpowiedzi na pytanie, czym ona jest? Dlaczego istnieje? Jaki jest jej ostateczny sens? Filozofia szuka najgłębszych racji w strukturze rzeczywistości, właśnie od strony istnienia rzeczywistości w ogóle. A więc filozofia zajmuje się tą dziedziną wie-

dzy, którą nie zajmuje się żadna z nauk szczegółowych. Potrzebna jest wobec tego filozofia, która ma nie wbrew naukom, lecz razem z nimi zajmować się rzeczywistością” (s. 61/62). Pozostaje jednak pytanie, jaki jest przedmiot filozofii bytu? Czy dostęp do bytu ma filozofia tylko za pośrednictwem nauk szczegółowych? Ks. Pawlak tę trudność dostrzega i najpierw broni filozofii przed jej eliminacją proponowaną przez pozytywistów i neopoztywistów (s. 62), podkreślając proponowaną przez nich nieautonomiczną koncepcję filozofii (s. 64). Mówiąc o dzisiejszym rozumieniu tego zagadnienia, dobrze referuje poglądy ks. S. Kamińskiego (s. 62–65), stwierdzając także, że odpowiedzieć na ostateczne egzystencjalne pytania człowieka może tylko autonomiczna filozofia taka na przykład jak filozofia bytu prezentowana przez o. M. A. Krąpca, jednego z czołowych twórców Filozoficznej Szkoły Lubelskiej.

Na tym przykładzie można stwierdzić, że ks. Pawlak dobrze wypełnia postawione przez siebie zadanie porównywania „z koncepcjami dzisiejszymi”.

Podobnie rzetelnie przedstawia dorobek naukowy ks. Adama Jankowskiego (s.101–131).

Podkreśla, iż ks. Jankowski „potrafił właściwie ująć i rozgraniczyć płaszczyzny nauk przyrodniczych i filozofii. Na przykładzie krytycznie zaprezentowanych fizykalnych teorii mechanicznych ukazał niebezpieczeństwo zacierania granic między nauką a filozofią i konsekwencje płynące z przekraczania przez nauki swych kompetencji” (s. 119).

Sądzę jednak, że ks. Pawlak nie odpowiada wystarczająco na pytanie, co znaczy uprawianie filozofii „w ścisłej łączności z naukami szczegółowymi”, o czym mówi się na s. 130, skoro jest między nimi zasadnicza różnica, o czym mowa na s. 119. Czy tylko chodzi o to, że „bez neoscholastycznie (tzn w łączności «ze współczesną kulturą naukową i filozoficzną», por. s. 109) uprawianej filozofii grozi, zwłaszcza teologii, niebezpieczeństwo odcięcia się od współczesnej kultury umysłowej i tym samym usunięcia na margines życia naukowego”? (s. 130). Jeśli tak się przedstawia sprawa „neoscholastycznej filozofii łowańskiej”, to nie został w niej ukształtowany własny przedmiot filozofii i nie został określony stosunek filozofii do nauk szczegółowych. Pytanie do ks. Pawlaka: Czy taki surowy wniosek jest usprawiedliwiony?

Ad II. *Synteza neoscholastyki z logiką współczesną*

W tej części Autor omówił działalność naukowo-organizacyjną oraz poglądy filozoficzne ks. Józefa Iwanickiego, który „w szczególności sposób kontynuował tradycję filozoficzną «łowańczyków»” (s. 135). Ten

szczególny sposób polegał na tym przede wszystkim, że próbował dokonać syntezy filozofii neoscholastycznej z logiką współczesną (por. s. 146). Do takiego działania przygotowany był ks. Iwanicki już przez swoją pracę doktorską o Leibniza dowodach matematycznych istnienia Boga, chociaż wnioski tej pracy były negatywne. Iwanicki napisał, iż Leibniz przekonany, „że w metafizyce można osiągnąć pewność matematyczną, podążał za chimera” (s. 160). Toteż ks. Pawlak słusznie konkluduje: „Ks. Iwanicki wykazuje, że realistyczna metafizyka domaga się jako podstawowej metody innej niż matematyczna. Ta ostatnia bowiem jest właściwa wyłącznie dla wiedzy apriorycznej” (s. 162). Pozostało jednak przekonanie o potrzebie kultury logiczno-metodologicznej w uprawianiu filozofii. Ks. Pawlak w przekonujący sposób ukazuje tu zasługi Iwanickiego zarówno w Seminarium Włocławskim, jak później w KULu i w ATK. To co słuszne w szkole lwowsko-warszawskiej zostało w znacznym stopniu dzięki Iwanickiemu przyjęte w tych uczelniach. Pozostało jednak jeszcze pytanie o własny przedmiot filozofii bytu, oraz czy można mówić, iż Iwanicki „reprezentuje typ neoscholastyki, która bardziej okężnie i drogą pośrednią (przez ośrodek wiedeński i później szkołę lwowsko-warszawską) oddziaływała na filozofię w Polsce, szczególnie w okresie dwudziestolecia międzywojennego” (s. 210). Zdanie to sugeruje, że szkoła lwowsko-warszawska uprawiała neoscholastykę. Niezależnie jednak od korzeni scholastycznych Brentany, jednego z mistrzów Kazimierza Twardowskiego, należałoby raczej mówić o wpływie w dziedzinie logiki, semantyki i metodologii szkoły lwowsko-warszawskiej na neoscholastykę w Polsce.

Ad III. Neoscholastyczna koncepcja filozofii przyrody i filozofii nauk przyrodniczych.

W tej części ks. Pawlak omówił działalność naukową ks. Stanisława Mazierskiego. Uczony ten reprezentował „tzw. tomizm lowański w filozofii przyrody i w filozofii nauk przyrodniczych. Jego bowiem koncepcje badawcze, dotyczące zwłaszcza metodologii tychże dyscyplin, były inspirowane tamtejszym stylem filozofowania, korespondującym z wynikami nauk przyrodniczych i formalnych” (s. 288). Ks. Pawlak wnikliwie przeanalizował poglądy ks. Mazierskiego, wraz z dyskusjami, na temat najpierw statusu metodologicznego filozofii przyrody. Tu omówił zagadnienia punktu wyjścia, przedmiotu i metody filozofii przyrody, oraz jej stosunku do innych nauk. Następnie poddał analizie poglądy Mazierskiego na temat filozofii nauk przyrodniczych. Tu omówił jego koncepcję kosmologii przyrodniczej, charakterystykę poznania fizykalne-

go i problematykę praw przyrody. W końcu ks. Pawlak omówił prace ks. Mazierskiego z wybranych zagadnień filozofii przyrody, mianowicie problem ilościowej interpretacji przyrody, oraz filozoficznej koncepcji struktury i działania bytów materialnych. Istotnie ważne i wartościowe jest zwracanie uwagi przez ks. Pawlaka w tych wszystkich omówieniach na problemy dyskutowane. Ukazany jest w ten sposób wkład rzeczywisty ks. Mazierskiego w filozofię przyrody i przyrodoznawstwa. Toteż w *Podsumowaniu* słusznie pisze:

„Ponieważ od wielu lat pod adresem filozofii przyrody wysuwano zarzut, że jest ona mozaiką z różnych gałęzi wiedzy filozoficznej i przyrodniczej, dlatego ks. Mazierski w swoich dociekaniach naukowych określa przede wszystkim jej status metodologiczny, uzasadniając, że jest ona autonomiczną dyscypliną filozoficzną, gdyż może wylegitymować się właściwą sobie metodą i odrębnym przedmiotem badań, dotyczących istotnych atrybutów bytów materialnych. Wykazuje także, że filozofia przyrody jest odmiennym typem poznania w stosunku do nauk przyrodniczych i metafizyki, chociaż z nich korzysta” (s. 289).

Do takich wniosków nie dochodzi ks. Pawlak bezkrytycznie. Na przykład pisze: „stanowisko ks. Mazierskiego (...) przypisujące zbyt wielką rolę abstrakcji fizycznej jako uniwersalnej metodzie filozofii przyrody, wydaje się dziś raczej trudne do utrzymania” (s. 245).

Wielką zaletą rozprawy są *Podsumowania* po każdej części (s. 98–100; 129–131; 210–212 i 288–290), oraz *Zakończenie* (291–296) mające też charakter podsumowania.

4. Uwagi krytyczne. Z obowiązku recenzenta zwracam uwagę na pewne braki łatwe do usunięcia.

1. Na s. 27 główną problematykę Autor ujął w pięciu pytaniach, które zredukował do trzech w *Zakończeniu* (s. 292). Sprowadzenie pytań 3, 4 i 5 pierwszej propozycji do trzeciego pytania w drugiej propozycji czyni problematykę pracy nieco uboższą, co Autor miał prawo uczynić. Byłby jednak bardziej elegancko, gdyby od razu mówił o trzech głównych problemach i wyraźniej je wypunktował w *Zakończeniu*.
2. Sądzę, że ks. Pawlak omawiając poglądy Radziszewskiego i Jankowskiego nie odpowiada wystarczająco na pytanie, co znaczy uprawianie filozofii „w ścisłej łączności z naukami szczegółowymi”, o czym mówi się na s. 130, skoro jest między nimi zasadnicza różnica, o czym mowa na s. 119. Czy tylko chodzi o to, że „bez neoscholastycznie (tzn. w łączności «ze

współczesną kulturą naukową i filozoficzną», por. s. 109) uprawianej filozofii grozi, zwłaszcza teologii, niebezpieczeństwo odcięcia się od współczesnej kultury umysłowej i tym samym usunięcia na margines życia naukowego” (s. 130). Jeśli tak się przedstawia sprawa „neoscholastycznej filozofii lowańskiej”, to nie został w niej ukształtowany własny przedmiot filozofii i nie został określony stosunek filozofii do nauk szczegółowych. Pytanie do ks. Pawlaka: Czy taki surowy wniosek jest usprawiedliwiony?

3. Na s. 210 ks. Pawlak napisał, iż Iwanicki „reprezentuje typ neoscholastyki, która bardziej okrężnie i drogą pośrednią (przez ośrodek wiedeński i później szkołę lwowsko-warszawską) oddziaływał na filozofię w Polsce, szczególnie w okresie dwudziestolecia międzywojennego”. Zdanie to sugeruje, że szkoła lwowsko-warszawska uprawiała neoscholastykę szczególnego rodzaju. Niezależnie jednak od korzeni scholastycznych Brentany, jednego z mistrzów Kazimierza Twardowskiego, należałoby raczej mówić o wpływie w dziedzinie logiki, semantyki i metodologii szkoły lwowsko-warszawskiej na neoscholastykę w Polsce.
4. W *Podsumowaniach* na s. 99, 100 i 131 są przypisy. Wskazuje to na podanie tam nowych informacji. Tego nie powinno się czynić w podsumowaniach.
5. W *Bibliografii* z reguły podawany jest rok ostatniego wydania. Powinno się również podawać rok pierwszego wydania, by wiadomo było, kiedy powstała dana pozycja i zawarte w niej poglądy. Podobnie cytując artykuły wydane w zbiorach należy podawać rok i miejsce pierwodruku.
6. Zdarza się cytowanie w przypisie artykułu wydanego w zbiorze, bez podania tytułu tego artykułu. Na przykład na s. 48 w przypisie 43.
7. Na s. 241, wiersz pierwszy od dołu, jest nie skorygowany błąd, mianowicie zamiast „powszechnik” jest „powszednich”.

5. **Konkluzja.** Wzmiankowane usterki nie odbierają zasadniczej wartości recenzowanej rozprawie habilitacyjnej. Dlatego biorąc pod uwagę całość dorobku naukowego i zalety rozprawy habilitacyjnej, przede wszystkim rzetelne i krytyczne przedstawienie poglądów omawianych autorów wraz z dyskusją i dzisiejszym stanem badań, stawiam wniosek o dopuszczenie ks. dra Zdzisława Pawlaka do kolokwium habilitacyjnego.

ZAKOŃCZENIE

Dzięki rozprawie habilitacyjnej ks. Pawlaka mogliśmy poznać ważne przykłady uprawiania filozofii przez myślicieli włocławskich, którzy w różny sposób kontynuowali europejskie myślenie neoscholastyczne, zwłaszcza to, które powstawało w Uniwersytecie Łożańskim. Kończąc pragnę podziękować Włocławskiemu Wydawnictwu Diecezjalnemu, które w 1997 roku wykonało drugie wydanie mojej rozprawy habilitacyjnej dołączając kilka studiów z historii filozofii polskiej, o czym wspomniałem we Wstępie, a w 2011 roku dzięki temu Wydawnictwu ukazała się poważna monografia Mirosława Mylika: *Geneza neoscholastyki europejskiej a polska myśl filozoficzno-społeczna na przełomie XIX i XX wiek*. Tak więc dzięki Włocławskiemu Wydawnictwu Diecezjalnemu ukazały się trzy dzieła poświęcone polskiej myśli neoscholastycznej. Ufam, że staną się zachętą do pogłębiania studiów filozoficznych z rozumieniem, że metafizyka – filozofia bytu – jest istotnie ważna dla właściwego uprawiania filozofii.

ZDZISŁAW PAWLAK SOBRE LA NEOSCOLÁSTICA EN WŁOCLAWEK

RESUMEN

El autor en la introducción pone la atención sobre sus propias obras dedicadas a la filosofía en Polonia, también la neoscolástica, lo que le animo a la recensión de los logros científicos de dr Zdzisław Pawlak y su tesis de habilitación: *Neoscolástica y las formas de su continuación. Estudio crítico-analítico de la obra de los filósofos de Włocławek del siglo XX*. Después presenta el mismo texto de la recensión, es decir, la descripción de su: 1. obra científica, 2. actividad científica y docente, 3. mencionada antes tesis de habilitación en la que Pawlak emprendió la tarea de analizar la obra científica de cuatro filósofos de Włocławek, a los cuales, por diferentes razones, se les puede considerar neoscolásticos. Se trata de: Idzi Radziszewski (1884–1922), Adam Jankowski (1884–1949), Jozef Iwanicki (1902–1995) y Stanisław Mazierski (1915–1993). En el punto 4. el autor expone sus advertencias críticas y en la conclusión escribe: “Las mencionadas faltas no anulan el valor de la reseñada tesis de habilitación. Por eso, teniendo en cuenta la totalidad de la obra científica y los méritos de la tesis de habilitación, sobre todo la sólida y crítica exposición de las concepciones de los presentados autores acompañada por la discusión y comparación con el estado actual de la investigación, propongo admitir a dr Zdzisław Pawlak al coloquio de la habilitación”.